

بررسی هدف‌گذاری‌ها و الزامات آموزش زبان‌های خارجی در اسناد بالادستی

سید بهنام علوی مقدم

عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

Email: behnamalavim@gmail.com

رضا خیرآبادی

عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

چکیده

اسناد بالادستی، نقشه راه و سند‌های کلان حوزه سیاست‌گذاری علمی و فرهنگی کشور بوده و مستلزم توجه و دقت بیش از پیش هستند. حوزه آموزش زبان‌های خارجی در نظام تعلیم و تربیت رسمی و غیررسمی کشور ما همواره با چالش‌ها، محدودیت‌ها و البته از دیگر سو فرصت‌هایی روبه‌رو بوده و طوری که این حوزه را به ساحتی چالش‌برانگیز مبدل ساخته است. در این مقاله الزامات و هدف‌گذاری‌های چهار سند کلان علمی - فرهنگی کشور، شامل نقشه جامع علمی کشور، سند چشم‌انداز بیست‌ساله، سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت و در نهایت برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان میثاق‌های جمعی حوزه‌های علمی و فرهنگی کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد. بی‌شک آشنایی با این الزامات و سیاست‌گذاری‌ها برای تمامی فعالان عرصه آموزش زبان‌های خارجی در کشورمان در هر دو سطح صف و ستاد حائز اهمیت و ارزش است.

کلیدواژه‌ها: هدف‌گذاری، الزامات آموزش، آموزش زبان‌های خارجی

مقدمه

این نقیصه برداشته شده است. ساختار مقاله حاضر به دو بخش تقسیم می‌گردد:

الف: درباره اسنادی که به‌طور غیرمستقیم به آموزش زبان‌های خارجی در نظام آموزشی کشور پرداخته‌اند.
ب: درباره اسنادی که به صراحت و به شیوه‌ای مستقیم برای این حوزه سیاست‌گذاری نموده‌اند.

الف: آموزش زبان‌های خارجی در اسناد کلان فرهنگی کشور (سند چشم‌انداز، نقشه جامع علمی کشور)

سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور، مهم‌ترین سند راهبردی کشور است که از سوی عالی‌ترین مقام نظام ابلاغ شده و چشم‌انداز ایران در افق سال ۱۴۰۴ هجری شمسی را ترسیم می‌نماید. این سند کلان که توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام در سال ۱۳۸۴ برای بازه‌های بیست‌ساله تدوین گردیده قرار بوده است در قالب چهار برنامه ۵ ساله توسعه به اجرا درآید. در این سند هر چند به‌طور مستقیم ارجاع و اشاره‌ای به حوزه

حوزه تربیت و یادگیری زبان‌های خارجی، آنگونه که در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی مورد تصریح قرار گرفته است، یکی از حوزه‌های یازده‌گانه تربیتی و یادگیری در نظام آموزش رسمی کشور ماست و ویژگی‌ها، امتیازات و محدودیت‌های خاص خود را دارد. بررسی ابعاد مختلف هدف‌گذاری‌های انجام شده در این زمینه در اسناد کلان بالادستی، از منظرهای مختلف در هر دو سطح صف و ستاد می‌تواند دارای اهمیت باشد. بی‌شک، هم برنامه‌ریزان درسی و مؤلفان کتاب‌های درسی زبان‌های خارجی و هم مدرسان و دبیران این درس می‌بایست در حد نیازهای حرفه‌ای خود با این اهداف و الزامات آشنایی داشته باشند. آموزش زبان‌های خارجی (عمدتاً زبان انگلیسی) در نظام آموزش رسمی کشور ما از پیشینه‌ای حدوداً هفتادساله برخوردار است و در عین حال همواره از فقدان سیاست‌گذاری‌های مدون و جامع رنج برده است؛ اما در حال حاضر، پس از تصویب نهایی سند برنامه درسی ملی، به نظر می‌رسد گامی مهم در رفع

پیش‌تازی در منطقه آسیای جنوب غربی نیز نیازمند توانمند شدن پژوهشگران ایرانی به ابزارهای کسب دانش از منابع طراز اول جهان می‌باشد که این خود مستلزم دانش زبانی بالا و مؤثر است.

- دیگر گزاره‌های مهم این سند در ارتباط غیرمستقیم با آموزش زبان‌های خارجی عبارت است از:
- تعامل سازنده و مؤثر با جهان براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.
- گسترش همکاری‌های دو جانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی
- تقویت روابط سازنده با کشورهای غیرمتخاصم
- مقابله با تک‌قطبی شدن جهان
- تلاش برای اصلاح ساختار سازمان ملل
- بهره‌گیری از روابط سیاسی با کشورهای دیگر برای نهادینه کردن اقتصادی افزایش جذب منابع و سرمایه‌گذاری خارجی و فناوری پیشرفته

زبان‌های خارجی نشده است اما جنس و نوع هدف‌گذاری‌های آن به گونه‌ای است که به‌ویژه در بخش بین‌الملل بدون توجه و آشنایی با زبان‌های خارجی تحقق آنها در سطح مطلوب متصور نیست. به‌عنوان مثال در ابتدای این سند و در تعریف ایران در افق سال ۱۴۰۴ می‌خوانیم:

«با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدیرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز ۲۰ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده در روابط بین‌الملل»

نیاز به استدلال چندانی نیست که رسیدن به سطح «الهام‌بخش در جهان اسلام» و دارای «تعامل سازنده» با جهان در بسیاری از سطوح مستلزم تربیت نسلی توانمند در عرصه مهارت‌های زبانی به‌ویژه زبان انگلیسی به‌عنوان زبان میانجی در سطح بین‌المللی است.

آموزش زبان‌های خارجی (عمدتاً زبان انگلیسی) در نظام آموزش رسمی کشور ما از پیشینه‌ای حدوداً هفتادساله برخوردار است و در عین حال همواره از فقدان سیاست‌گذاری‌های مدون و جامع رنج برده است؛ اما در حال حاضر، پس از تصویب نهایی سند برنامه درسی ملی، به نظر می‌رسد گامی مهم در رفع این نقیصه برداشته شده است

همچنین جامعه ایرانی در افق این چشم‌انداز، چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

«... دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل»

بی‌شک کسب مرجعیت علمی و رسیدن به سطح



– گسترش بازارهای صادراتی ایران و افزایش سهم ایران از تجارت جهانی و رشد پرشتاب اقتصادی مورد نظر در چشم‌انداز.

نقشه جامع علمی کشور، مجموعه‌ای است جامع و هماهنگ و پویا و آینده‌نگر، شامل مبانی، اهداف، سیاست‌ها و راهبردها، ساختارها و الزامات تحول راهبردی علم و فناوری مبتنی بر ارزش‌های اسلامی برای دستیابی به اهداف چشم‌انداز بیست‌ساله کشور. در این سند تلاش شده بر مبانی ارزشی و بومی کشور، تجربیات گذشته و نظریه‌ها و نمونه‌های علمی و تجارب عملی تکیه شود. در فصل دوم این سند که به وضعیت مطلوب علم و فناوری اختصاص یافته چشم‌انداز علم و فناوری جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی این‌گونه ترسیم گردیده است:

«توانا در تولید و توسعه علم، فناوری و نوآوری و به‌کارگیری دستاوردها در کلیه حوزه‌ها، حائز رتبه نخست منطقه در اولویت‌های علم و فناوری کشور، برجسته در حوزه فناوری‌های نوین در سطح جهانی، دارای تمدنی شکوفا، روزآمد و حکمت بنیان مبتنی بر هویت اسلامی ایرانی»

همچنین در بخش سیاست‌های کلی توسعه علم و فناوری و نوآوری سند مذکور می‌خوانیم: «تعامل سازنده با مراکز پیشرفته علمی و فناوری جهان با هدف بهره‌گیری از مزیت‌های نسبی و رقابتی موجود و کشف و آفرینش مزیت‌های جدید نسبی و رقابتی در بازار جهانی در حوزه سرمایه‌های دانشی، انسانی و مالی»

شایان ذکر است که از بین مجموعه راهبردهای موردنظر این سند راهبرد کلان شماره ۹، با عنوان «تعامل فعال و اثرگذار در حوزه علم و فناوری با کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای منطقه و جهان اسلام» ارتباط تنگاتنگی با شیوه آموزش زبان‌های خارجی در کشورمان دارد.

ب: آموزش زبان‌های خارجی در برنامه درسی ملی

در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، یکی از حوزه‌های یازده‌گانه تربیت و یادگیری (حوزه دهم) به تربیت و یادگیری زبان‌های خارجی اختصاص یافته و در این سند مواردی مانند ضرورت و کارکرد حوزه، قلمرو آن و همچنین جهت‌گیری‌های کلی در سازمان‌دهی محتوا و آموزش این حوزه تعیین گردیده است. در بخش مربوط به ضرورت و کارکرد این حوزه آمده است:

«از آنجا که مراودات اجتماعی تحت تأثیر تعاملات جوامع بشری و رشد فناوری توسعه پیدا کرده و این دامنه هر روز

افزایش پیدا می‌کند، برای برقراری ارتباط سازنده و آگاهانه ضروری است متریبان علاوه بر زبان مادری که به آنان امکان تعامل در سطح روابط میان‌فردی (خانوادگی، محلی و ملی) را می‌دهد، توانایی برقراری ارتباط با سایر جوامع و دستاوردهای بشری را در سطح منطقه‌ای و جهانی دارا باشند. آموزش زبان خارجی علاوه بر کارکرد ارتباط میان‌فردی و بین‌فرهنگی، در توسعه اقتصادی مانند صنعت گردشگری، تجارت، فناوری، توسعه علم و هوشیاری اجتماعی سیاسی مؤثر است»

همین‌طور که از متن فوق مشهود است، حوزه تربیت و یادگیری زبان‌های خارجی در ارتباط با سایر حوزه‌های پیشرفت و توسعه کلان ملی دیده شده و می‌بایست بستر ساز تعاملاتی مانند تعاملات اقتصادی و بین‌المللی باشد. همچنین قلمرو حوزه نیز این‌گونه تعیین شده است:

«آموزش زبان‌های خارجی باید از دایره تنگ نظریه‌ها، رویکردها و روش‌های تدوین شده در جهان فراتر رود و به بستری برای تقویت فرهنگ ملی و باورها و ارزش‌های خودی در نظر گرفته شود و با توجه به اینکه تربیت اساساً آماده‌کننده زمینه و بسترهای لازم برای رشد و تعالی انسان است، باید تدابیر و اقدامات سنجیده‌ای برای نیل به این مقصود اندیشیده شود. امروزه آموزش زبان بر توانایی ارتباطی و حل مسئله تأکید دارد به گونه‌ای که فرد پس از آموزش قادر به ایجاد ارتباط با استفاده از تمامی مهارت‌های چهارگانه زبانی (گوش کردن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن) برای دریافت انتقال معنا باشد»

در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، یکی از حوزه‌های یازده‌گانه تربیت و یادگیری (حوزه دهم) به تربیت و یادگیری زبان‌های خارجی اختصاص یافته و در این سند مواردی مانند ضرورت و کارکرد حوزه، قلمرو آن و همچنین جهت‌گیری‌های کلی در سازمان‌دهی محتوا و آموزش این حوزه تعیین گردیده است

در سند برنامه درسی ملی معین شده است که آموزش رسمی و عمومی زبان خارجی از ابتدای دوره اول متوسطه آغاز می‌شود و هدف آن آموزش چهار مهارت زبانی و آشناسازی متریبان با





وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

با مجله‌های رشد آشنا شوید

مجله‌های دانش‌آموزی

به صورت ماه‌نامه و نه شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود:

- رشد **کودک** برای دانش‌آموزان آمادگی و پایه اول دوره آموزش ابتدایی
- رشد **نوآموز** برای دانش‌آموزان پایه‌های دوم و سوم دوره آموزش ابتدایی
- رشد **دانش‌آموز** برای دانش‌آموزان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم دوره آموزش ابتدایی

مجله‌های دانش‌آموزی

به صورت ماه‌نامه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود:

- رشد **نوجوان** برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه اول
- رشد **بهار** برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه اول
- رشد **دوان** برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه دوم
- رشد **برگ‌انگیز** برای دانش‌آموزان دوره آموزش متوسطه دوم

مجله‌های بزرگسال عمومی

به صورت ماه‌نامه و هشت شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود:

- رشد آموزش ابتدایی
- رشد تکنولوژی آموزشی
- رشد مدرسه فردا
- رشد معلم

مجله‌های بزرگسال و دانش‌آموزی تخصصی

به صورت فصل‌نامه و سه شماره در هر سال تحصیلی منتشر می‌شود:

- رشد آموزش قرآن و معارف اسلامی
- رشد آموزش زبان و ادب فارسی
- رشد آموزش هنر
- رشد آموزش مشاور مدرسه
- رشد آموزش تربیت بدنی
- رشد آموزش علوم اجتماعی
- رشد آموزش تاریخ
- رشد آموزش جغرافیا
- رشد آموزش زبان‌های خارجی
- رشد آموزش ریاضی
- رشد آموزش فیزیک
- رشد آموزش شیمی
- رشد آموزش زیست‌شناسی
- رشد مدیریت مدرسه
- رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کار دانش
- رشد آموزش پیش‌دبستانی

مجله‌های رشد عمومی و تخصصی برای معلمان، مدیران، مربیان، مشاوران و کارکنان اجرایی مدارس، دانش‌جویان دانشگاه فرهنگیان و کارشناسان گروه‌های آموزشی و ... تهیه و منتشر می‌شود.

- نشانی: تهران، خیابان ایرانشهر شمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۶.
- تلفن و نمابر: ۰۲۱ - ۸۸۳۰۱۴۷۸
- وبگاه: www.roshdmag.ir

مهارت‌های ارتباطی در چارچوب جهت‌گیری‌های کلی موردنظر خواهد بود. هدف‌گذاری‌های مورد نظر نیز به این شکل است که در دوره دوم متوسطه، متریبیان باید بتوانند متن‌هایی در حد متوسط را بخوانند و مفاهیم آن‌ها را دریابند و در ضمن، توانایی نوشتن به زبان خارجی، در حد یک مقاله کوتاه، نیز در آن‌ها تقویت شود. با توجه به این اهداف و نیز برنامه‌ریزی برای تحقق آن‌ها می‌توان امیدوار بود که در پایان دوره متوسطه، متریبیان از توانایی‌های لازم برای استفاده از منابع در حد متوسط برخوردار باشند و توانایی برقراری ارتباط به وسیله یک زبان خارجی را داشته باشند بر این اساس، آموزش زبان‌های خارجی در مدارس، در شاخه‌های انگلیسی، فرانسوی، آلمانی و سایر زبان‌هایی که شورای عالی آموزش و پرورش تصویب کند ارائه خواهد شد. برنامه درسی زبان عربی به مثابه یک زبان خارجی برای متریبیانی که علاقه‌مند به انتخاب آن هستند، رسمیت خواهد داشت.

در بخش سازماندهی محتوا نیز رویکرد تولید محتوای آموزشی با عنوان رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه معین شده است: «رویکرد آموزش زبان‌های خارجی، رویکرد ارتباطی فعال و خودباورانه است. در سطوح آغازین آموزش، محتوای آموزشی پیرامون موضوعات بومی و نیازهای یادگیرنده چون بهداشت و سلامت، زندگی روزمره، محیط اطراف و ارزش‌ها و فرهنگ جامعه در قالب‌های جذاب انتخاب و سازمان‌دهی می‌شود و در سطوح بالاتر انتخاب و سازماندهی محتوای این حوزه به سمت کارکردهای فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی و... متناسب با متون آموزشی سایر حوزه‌های یادگیری و در جهت تعمیق آن آموزش‌ها خواهد بود. در پایان دوره دوم متوسطه متریبیان باید توانایی خواندن و درک متون ساده تخصصی را کسب کنند.» با همین رویکرد کلی است که کتاب‌های 1,2 Prospect برای پایه‌های تحصیلی هفتم و هشتم تألیف شده است. یک بررسی اجمالی نشان خواهد داد که مضامین آموزشی انتخاب‌شده در این دو کتاب در راستای برآورده نمودن همین اهداف است. بی‌شک آشنایی دبیران زبان انگلیسی با این هدف‌گذاری‌ها در عمق بخشیدن به درک و برداشت آن‌ها از سیاست‌های کلان آموزشی کشور در بخش زبان‌های خارجی از یک سو و تدریس هدفمندتر کتاب‌های تازه تألیف از دیگر سو کمک شایان توجهی خواهد کرد. بی‌شک حوزه پژوهش در زمینه این اسناد بالادستی و میزان کاربست آن‌ها در اجزای بسته آموزشی موردی است که می‌تواند موضوع و دغدغه پژوهش‌های آتی قرار گیرد.

